

ŠTO JE ZNAČIO NIXONOV USKLIK "ŽIVJELA HRVATSKA"?

Tvrtko JAKOVINA
Filozofski fakultet, Zagreb

UDK: 327(73:497.5)"1970"

32-05 NIXON, R.

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 14. 9. 1999.

Richard M. Nixon bio je prvi američki predsjednik koji je posjetio Jugoslaviju (30. rujna – 2. listopada 1970). Za vrijeme dvodnevnog posjeta Titu Nixon je obišao i glavni hrvatski grad Zagreb i rodno mjesto Josipa Broza, Kumrovec. Odluka da se tijekom službenog posjeta Beogradu otputuje u još jedan grad, bila je bez presedana. Hrvatsko je društvo početkom sedamdesetih godina sve glasnije tražilo demokratizaciju odnosa unutar jugoslavenske Federacije, povoljnije gospodarske odnose itd. Kako je predsjednik SAD-a tijekom prijama koji su priredili hrvatski dužnosnici uzviknuo "Živjela Hrvatska!", mnogi su iz kurtoazne fraze (zaboravljajući da je odmah slijedio uzvik "Živjela Jugoslavija!") i samog posjeta, pročitali nedvosmislenu potporu nastojanjima Hrvatske. U članku je, na temelju dostupne, sekundarne, građe (hrvatskih i američkih dnevnih i tjednih novina, elektronskih zapisa i memoarske literature) analiziran tijek posjeta američkog predsjednika i relevantne osobine vanjske politike Sjedinjenih Država. Iako će tek uvid u zasada nedostupnu arhivsku građu ovaj događaj jasnije osvijetliti, na osnovi obrađenoga Nixonovu bi se posjetu Hrvatskoj teško moglo pridati dublje političko značenje ili kroatofilstvo.

TEMA I IZVORI*

Američki predsjednik Richard M. Nixon boravio je Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji od 30. rujna do 2. listopada 1970. godine. Drugi posjet nekog američkog šefa države jednoj komunističkoj zemlji¹ uopće i prvi boravak u Jugoslaviji bio je dio Nixonove devetodnevne europske turneje.² Posjetom Zagrebu i Kumrovcu Nixon je učinio još jedan presedan, jer je prvi puta neki američki predsjednik posjetio dva grada unutar iste zemlje. Kako se nekoliko sati dug posjet prijestolnici Hrvatske zbio u vrijeme punog zamaha Hrvatskog proljeća, on je za sve "proljećare" i tada i kasnije imao (ili dobio) posebno značenje. Richard Nixon je zdravicu danu u Ban-

skim dvorima 1. listopada 1970. završio riječima: "Živjela Hrvatska, živjela Jugoslavija". Mnogi su tada isuviše lako prečuli kraj zdravice, držeći ove riječi izravnom podrškom hrvatskom narodu i Hrvatskom proljeću. Zato se i poslije smrti Richarda Nixona 22. travnja 1994, mogla razviti polemika o njegovu "kroatofilstvu" i potpori Hrvatskom proljeću.³

Namjera je ovoga članka opisati Nixonov boravak u Hrvatskoj i vidjeti možemo li se ikako staviti u širi kontekst proljećarskih, reformskih nastojanja ondašnjeg hrvatskog vodstva.

Najveći dio arhivske građe koja se čuva u Sjedinjenim Američkim Državama, a obrađuje zbivanja starija od trideset godina, javnosti je uglavnom dostupan. Dokumenti mlađi od toga roka, pa tako i oni koji se odnose na Nixonov posjet Zagrebu, još uvijek su nedostupni. Imajući na umu prirodu stvaranja vanjske politike SAD-a u vrijeme Richarda Nixona i njegova savjetnika za nacionalnu sigurnost dr. Henry Kissingera, koji su stvorili "pozadinski kanal" komunikacije, usporednu diplomatsku mrežu i gotovo posve marginalizirali State Department i Ministarstvo obrane⁴, za točnu će rekonstrukciju djelovanja američke diplomacije toga doba u većoj mjeri no za neka druga razdoblja biti nužno proučiti dokumente koji nisu pristizali ili nastajali u washingtonskom Ministarstvu vanjskih poslova.

Hrvatskom državnom arhivu (HDA) još uvijek nisu predani dokumenti nastali nakon 1950. godine. Izvješća i odluke usuglašavane u Saveznom sekretarijatu za vanjske poslove u Beogradu, a koje je HDA po slovu zakona već davno trebao preuzeti, još se, vjerojatno, čuvaju u pismohranama različitih ministarstava Republike Hrvatske. Čak i da je HDA na vrijeme preuzimao i obrađivao svu relevantnu građu koja je pohranjivana u ustanovama ondašnje Socijalističke Republike Hrvatske, po našem su zakonu takvi dokumenti javnosti nedostupni trideset, a u određenim slučajevima i do pedeset godina. Kako je svaka od saveznih jedinica bivše jugoslavenske federacije dobivala dokumente sa zaključcima i konačnim odlukama, izvori u kojima bi bio vidljiv proces donošenja odluka, sporna mjesta i struje unutar birokracije te dominantni stavovi, primjerice američkog odjela SSVP-a i sl. mogu se vjerojatno naći samo u dokumentima koji se čuvaju u beogradskim arhivima.

Ovo se istraživanje stoga moralo ograničiti na drugorazrednu građu: dnevne i tjedne novine, novinska izvješća stranih agencija, televizijske i radijske izvještaje o posjetu, objavljene, uglavnom protokolarne, dokumente američkog State Departmenta, memoarsku građu, dnevnike i sjećanja onih koji su se nalazili u blizini Nixona za vrijeme njegova boravka u Zagrebu.

Analizirao sam najvažnije hrvatske i američke dnevne i tjedne novine, TANJUG-ova izvješća iz brojnih zemalja, tiskovi-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

ne hrvatske emigracije u zapadnim zemljama, arhivirane izvještaje radija i televizije Zagreb.

Kako su gotovo svi važniji sudionici ovih zbivanja objavili memoare ili dnevničke zapise, način na koji je prikazan i prostor koji je dobio Nixonov posjet Zagrebu u tim knjigama pokazao se pogodnim za plastično ilustriranje o značenju koje je pridavano posjetu.

Daljnja bi istraživanja mogla obuhvatiti razgovore s različitim osobama koje su događaju prisustvovala ili su o njemu slušale od neposrednih sudionika.

Kao i uvijek, drugorazredni su izvori često vrlo nepouzdan. Primjerice, u dnevničkim su zapisima predstojnika ureda Richarda Nixona od 1969. do 1973. godine H. R. Haldemana primjetne brojne kontradikcije. Iako je uredno opisao prethodna odredišta, posve je prešutio susret s novoizabranim britanskim premijerom i čast koju je Nixonovima ukazala kraljica Elizabeta II, koja je isključivo za tu priliku doletjela iz Škotske i objedovala s prvim parom Amerike.⁵ Prema zapisima Haldemana, u automobil u kojem su se do Kumrovcu vozili Tito i Nixon uskočila su dva hrvatska političara bez prevoditelja. Tko su bila ta dva političara i jesu li uopće bili iz Hrvatske, nije moguće provjeriti u našoj memoarskoj literaturi, televizijskim zapisima i novinama. U uvodu objavljenom dnevniku Halde-
man tvrdi da je u obliku knjige tiskano oko 40 posto originalnog dnevnika, s najmanjim kraćenjima unosa nastalih za vrijeme Watergatea. Puni opseg teksta, osim u Nacionalnom arhivu, dostupan je i na CD-ROM-u. Novinska građa, posebice u uvjetima prisilne cenzure i autocenzure, teško bi se mogla nazvati relevantnom. Svejedno, kombiniranje više raznorodnih sekundarnih izvora može ponuditi razmjerno pouzdan uvid u neke dijelove ovoga povijesnog problema i otvoriti put novim radovima koji će biti temeljeni na primarnim izvorima.

OSNOVNA OBILJEŽJA AMERIČKE VANJSKE POLITIKE 1970. NIXON U BEOGRADU I ZAGREBU 1970.

U vrijeme kad je Richard Nixon postao predsjednik Sjedinjenih Država, njegova je zemlja prolazila kroz najteže poslijeratno i jedno od najtežih razdoblja u cjelokupnoj povijesti. Američki se položaj u Indokini pogoršavao i glavni je cilj administracije bio što elegantnije i brže riješiti taj problem. Sjedinjene su Države tražile novi obrazac ponašanja u vanjskoj politici u kojem će i dalje moći igrati ključnu ulogu u svijetu, ali bez opasnosti od prenaprezanja vlastitih materijalnih i ljudskih potencijala i velikih rizika. Za časni izlazak iz Vijetnama Nixonova je administracija predložila politiku vijetnamizacije, nazvanu još i Nixonovom doktrinom.⁶ Doktrina je uključivala popuštanje u izravnom zaprečavanju (*containment*) ideološki suprotstavljenih sila i oslanjanje na pouzdane regionalne saveznike koje će SAD opskrbljivati savjetima i opremom.⁷

Približavanje Kini, pri čemu je u potpunosti iskorišten otvoreni sukob Pekinga s Moskvom, pregovori o ograničavanju strategijskog ofenzivnog naoružanja (SALT) i kasniji susret s Brežnjevom bili su drugi diplomatski kolosijek na kojem su postignuti briljantni rezultati. Nixon je držao da namjerno izoliranje i odbijanje bilo kakvih pregovora s Moskvom, dok su tamo na vlasti "crveni", može samo učvrstiti diktaturu, a to je za demokratske zemlje neprihvatljivo.⁸ Sovjetsko-američke odnose i Nixon i Kissinger držali su središnjim u svojoj vanjskopolitičkoj koncepciji.⁹ Prilike su bile zrele za promjenu. Pregovori i zdrava konkurencija trebala je zamijeniti dotadašnju trku u naoružanju, jer nuklearni se obračun nije mogao dobiti. Hladni je rat, zahvaljujući dobrim dijelom Nixonovoj i Kissingerovoj politici (šef State Departmenta William Rogers bio je gotovo posve marginaliziran), dobivao drukčije smjernice i osobine. Europa i Japan sve su snažnije konkurirali na gospodarskom planu, a zemljama Trećeg svijeta komunizam je bio sve manje privlačan.

Zemlje u razvoju bile su za SAD puno manje važno diplomatsko bojište. Tamo je valjalo u najvećoj mogućoj mjeri zaprečivati radikalizam i revolucionarne pokrete čiji se nastanak olako pripisivao komunističkim intrigama, bez dublje analize uzroka njihove unutarnje nestabilnosti.¹⁰ Zemlje Trećeg svijeta bile su važne tek kao izvor sirovina i prostrano tržište. Nesvrstani su početkom sedamdesetih prolazili kroz krizu upravo zbog popuštanja napetosti između velikih sila. Nešto ranija sovjetska intervencija u Čehoslovačkoj i kriza na Bliskom istoku povećale su razdor među članicama. Svejedno, broj je nesvrstanih zemalja stalno rastao, pa je tako na trećoj konferenciji u Lusaki (8-10. rujna 1970) prisutno 64 zemlje-sudionice.¹¹ Iako su mnoge bile vrlo siromašne i zapravo marginalne i u vlastitim regijama, zbroj je njihovih glasova u Ujedinjenim narodima postajao dosta velik da zajedno počnu činiti jak politički blok. Počevši od 1970, kad su Sjedinjene Države uložile svoj prvi veto u Vijeću sigurnosti, pribjegavale su tome sredstvu neusporedivo češće no Sovjetski Savez i to uglavnom protiv rezolucija koje su predlagale zemlje u razvoju.¹² Kasnija bliskoistočna kriza i naftni embargo zorno su pokazali da je svijet puno složeniji no što su velike vanjskopolitičke koncepcije objašnjavale.

Promjene u vanjskoj politici postale su vidljive u izvješću Kongresu koji je predsjednik Nixon pročitao 18. veljače 1970.¹³ O tome je dokumentu Henry Kissinger napisao da najjasnije objašnjava smjernice vanjske politike Nixonova doba.¹⁴ Naglasivši da su Sjedinjene Države povezane sa (zapadnom) Europom isto onako kao i s Alaskom, s istočnim je dijelom Kontinenta u koji je, barem grubo gledajući, bez ostatka ulazila i Jugoslavija, trebalo započeti i voditi dijalog za smanjenje nape-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

tosti, sve do učvršćenja potpunog mira. Ideologija i suverenost svake zemlje će se poštovati.¹⁵

Odlični geopolitičar Richard Nixon u vanjskoj je politici bio potkovaniji no ijedan raniji šef Bijele kuće. Po broju i opsegu putovanja s njim se može usporediti jedino Theodore Roosevelt.¹⁶ On je prvi američki predsjednik koji je posjetio neku komunističku zemlju, prvi koji je posjetio Sovjetski Savez i revolucionalizirao odnose s Kinom. Za vrijeme Nixonove administracije niti jedna zemlja "slobodnog svijeta" nije izgubljena u korist Sovjeta i po tome se njegov diplomatski saldo dostiže može držati pozitivnim. Nixon i Kissinger pristupali su ondašnjem svijetu realistički. Putovanje u Jugoslaviju mora se promatrati u tom kontekstu. Nakon posjeta Rumunjskoj, boravkom u Jugoslaviji poruka se mogla odaslati i komunističkim, ali i nesvrstanim zemljama. Isto je tako Beograd poručio Moskvi da se Brežnjevljeva doktrina može primijeniti na Čehoslovačku, ali ne i na Jugoslaviju. Putovanje u Zagreb moglo se protumačiti političkim signalom Titu (da bi se zemlja, primjerice, što više decentralizirala i demokratizirala), ali i "proljećarima", što je ipak manje vjerojatno. Bilo kakve drastičnije promjene u Jugoslaviji mogle su narušiti ravnotežu snaga koja je u Europi postojala, a u jugoistočnom je dijelu kontinenta više odgovarala Zapadu no Sovjetima.

Nixon je u Beograd doputovao iz Napulja, obišao Avalu, provezao se beogradskim ulicama i održao službene razgovore s jugoslavenskim vodstvom u Belom dvoru. Zdravice su, posebice Brozova, bile vrlo dugačke. Službeni bilateralni razgovori nastavljeni su drugoga dana u prostorima Saveznog izvršnog vijeća. Prije toga Nixon je posjetio Skupštinu SR Srbije, što je njezin predsjednik Dragoslav Draža Marković držao iznimnim znakom prijateljstva. "Želeo bih da moja posjeta traje dovoljno dugo da bih mogao obići sve jugoslovenske republike, ali pošto sam morao da izaberem samo dve, prirodno je što želim da izrazim moje poštovanje predsjedniku Srbije, najveće republike.", izjavio je Nixon.¹⁷ U Zagreb je najprije odletio Tito s pratnjom (u 13.30h), a tridesetak minuta kasnije i *Air Force 1* s američkom delegacijom. Nakon nekoliko sati dugačkog posjeta Zagrebu i Kumrovcu, predsjednici su se vratili u glavni jugoslavenski grad. Svečanu večeru tada je priredila američka strana. Prije odlaska u Madrid 2. listopada u 8.35h gost iz SAD-a zasadio je drvo u Parku prijateljstva.

ZAPISI AMERIČKIH POLITIČARA O POSJETU

Richard Nixon nekoliko je godina radio na memoarima. Rezultat je više od tisuću stranica gustog teksta. Najveći dio posvećen je Watergateu. Jugoslavija, Tito ili neki drugi jugoslavenski političar nije spomenut niti jednom riječju, ni u kakvom kontekstu. Štoviše, europska turneja za vrijeme koje se susreo

s papom, jednim komunističkim i jednim fašističkim vlastodršcem, ručao s britanskom kraljicom i obišao Timahoe u Irskoj, groblje i bivše kvekersko okupljalište klana Milhous,¹⁸ zavrijedila je posve neutralnu tvrdnju da je 27. rujna otišao na jednodnevni put u Europu.¹⁹

Uz predsjednika Nixona, stvarni je kreator vanjske politike SAD-a bio Henry Kissinger, tada savjetnik za nacionalnu sigurnost. Međusobno vrlo različiti, Kissinger i Nixon zajednički su imali osjećaj misije, glad za stvaranjem povijesti i sklonost zakulisnim pregovorima i igrama. Kissingerovi su memoari opsegom za nekoliko stotina stranica veći od Nixonovih. Međutim, niti on zapravo ne spominje nesvrstane zemlje kao relevantni politički blok, Jugoslaviju kao međunarodni čimbenik, a još manje posjet Zagrebu, tada samo pokrajinskom središtu. Nixonov posjet Titu spominje se u paketu s prethodnim putovanjem u Bukurešt i kasnijim u Poljsku. Kissinger pretpostavlja da je među vođama istočnoeuropskih zemalja postojao određeni strah (baš kao i na zapadu) od sovjetsko-američkog dogovora koji bi ih zaobišao. Obavljena putovanja dokazivala su da takva zakulisna igra nije postojala.²⁰

Drugi je put, ponovno sasvim marginalno, posjet Beogradu dodirnut za vrijeme pregovora s kineskim rukovodstvom. Ču En Laj (Zhou Enlai)²¹ je izjavio da bi posjet Peking, nakon što je Nixon već boravio u Bukureštu i Beogradu, bio posve razumljiv i dobrodošao. "Time je prvi put nešto natuknuo o predsjednikovu posjetu Kini. A povezujući Peking s Bukureštom i Beogradom – dva glavna grada koje smo posjetili upravo zbog njihove neovisnosti o Moskvi – Ču je jasno dao do znanja kako ga bez obzira na formalne izjave o Tajvanu, ponajprije zanima sovjetska opasnost."²² Kissinger je do sada napisao golem broj vrlo vrijednih radova. U jednom od posljednjih, kapitalnoj *Diplomacy*²³, Jugoslaviju zapravo spominje jedino kad piše o 1948. godini i Titovu prekidu sa Staljinom. O bloku Nesvrstanih zemalja Kissingerovo je mišljenje negativno, a čitav poket ocjenjuje minornim i antiamerički raspoloženim, što se najbolje vidjelo za vrijeme Sueske krize 1956. godine.²⁴

Predstojnik ureda predsjednika SAD-a H. R. Haldeman, koji je iz dana u dan vodio bilješke detaljnije nego svi prethodni šefovi osoblja Bijele kuće, u dnevnik je unio nekoliko, ne posebno važnih, rečenica. Kako je tijekom boravka u Napulju javljeno da je preminuo egipatski predsjednik Gamal Abdel Naser, jedan od Titovih najbližih prijatelja, američki je tim računao s mogućnošću promjena plana putovanja, zbog mogućeg Brozovog odlaska u Kairo. Prvi dan u Beogradu bio je uspješan i ugodan. U Zagreb je Nixon otputovao u podne, a Tito se, prema riječima Haldemana, u posljednji trenutak odlučio priključiti, tako da američka strana nije imala mogućnost

usporiti ili zaustaviti kolonu automobila za vrijeme vožnje zagrebačkim ulicama. "Was really a shame because streets were jammed and people very enthusiastic, even in pouring rain. Would have been a great scene if he had stopped in the middle and they'd let the people come in. P(resident) was really disappointed when they didn't."²⁵ Svoje razočaranje nemogućnošću da se pozdravi s narodom Nixon je objavio članovima administracije za vrijeme leta iz Zagreba u Beograd. Po Haldemanovu sudu, želio je barem nakratko "pobjeći" od Broza s kojim je bio čitav dan.

Sljedeća je rečenica zapravo najvažnija, iako vrlo sterilna i nejasna, jer govori o prijamu u Banskim dvorima tijekom kojega je Nixon uzviknuo "Živjela Hrvatska!". "Then after strange little reception in Zagreb, had to drive to Tito's birthplace because weather too bad for choppers. A one-hour drive each way. Tito rode with P(resident), which wasn't so bad, but two Croat leaders hopped in too, and no interpreter. Must have been a total disaster, although he didn't seem to mind."²⁶ Posjet je Kumrovcu trajao razmjerno dugo, unatoč jakoj kiši.

Iako je riječ samo o memoarima, gotovo potpuna šutnja američkih političara o posjetu Jugoslaviji dopušta barem nekoliko zaključaka. Titova Federacija i nesvrstani svijet, u kojem je Jugoslavija bila jedna od viđenijih članica, u vrijeme popuštanja napetosti između dva bloka i u svjetlu kasnijih događanja, očito je držana diplomatski i strateški sporednim podrčjem. Malo je vjerojatno da je Nixon bio posebno osjetljiv na Hrvatsku. Iako bi se njegovi raniji kontakti s Hrvatima u zemlji i iseljeništvu, koji su autoru poznati, mogli protumačiti kao pozitivni,²⁷ teško bi se mogli tumačiti nečim što bi prelazilo razinu političke borbe i pokušaja da se dopadne potencijalnom biračkom tijelu ili zemlji, odnosno gradu koji je posjećivao. Većina američkih Hrvata ionako je glasovala za Republikance.²⁸ Topao doček u Zagrebu vjerojatno je mogao biti razlog više da oni i dalje ostanu republikanski nastrojeni. Retorika i stvarna politika vrlo često ne idu ruku pod ruku i Sjedinjene Države tu nisu nikakva iznimka.

Velika nadanja koja su u Broza polagana u godinama nakon prekida sa Staljinom tek su se djelomice ispunila. Jugoslavija je ostala odana socijalizmu, a njezin je režim bio tek manje autoritaran u odnosu na socijalističke zemlje članice istočnoeuropskih integracija. Svejedno, SFRJ je i dalje bila važan čimbenik u američkoj politici raskola među zemljama sovjetskog lagera. Kako je sukob između Pekinga i Moskve dosezao dramatične razmjere, Washington je, razumljivo, dobio snažniji klin od Beograda.

U geopolitičkom smislu, nedostupnost toga dijela Sredozemlja sovjetskim brodovima ni u razdoblju detanta (popuštanja napetosti) nije postala ništa manje važna. Konačno, Nix-

onov posjet Europi uključivao je Italiju, Španjolsku, zapovjedništvo sredozemne Šeste flote u Napulju i Jugoslaviju, dakle južne dijelove Kontinenta, prostore koji su bili ključni za stabilnost i sigurnost čitave regije.

ZAPISI HRVATSKIH POLITIČARA O POSJETU

U dvotomnoj knjizi *'71, hrvatski snovi i stvarnost*²⁹ koja je nešto između memoara i povijesno-politološke analize, predsjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske početkom 1970. Savka Dabčević Kučar najopširnije je govorila o Nixonovu posjetu Zagrebu i vanjskim, pa tako i američkim, utjecajima na Hrvatsko proljeće. U njezinoj su knjizi opisani i emigrantski pogledi na posjet. Savka vjeruje da je val promjena koji je zahvatio Jugoslaviju, pritisak stanovništva da se zemlja otvori prema Zapadu utjecao i na SAD kako bi uspostavio bolje veze i utjecaj na Jugoslaviju. "U to vrijeme, 1971. pada tako i dolazak američkog predsjednika Nixona u Jugoslaviju i neobična njegova želja da tom zgodom posjeti i hrvatski glavni grad Zagreb."³⁰ Krivo navedena godina posjeta vjerojatno je *lapsus calami* autorice. Veću pozornost treba skrenuti na tvrdnju da je Nixon inzistirao na posjeti Zagrebu. Nixon je u zdravici koju je održao u Banskim dvorima izričito zahvalio Titu što ga je "nagovorio" na odlazak u glavni grad Hrvatske.³¹ Tek će uvid u izvornu građu konačno pokazati na čiju je inicijativu do posjeta došlo.

"Tako je posjet strogo protokolaran, nemoguće je ne odčitati i njegovo političko značenje". Doista, činjenica da je američki predsjednik u sklopu boravka u Jugoslaviji posjetio neku od republika, a poglavito Hrvatsku u vrijeme kad se glasno traže "čisti računi", doista je mogla imati dublje značenje. Posjet je bio državni i "mi koji djelujemo po partijskoj liniji – gotovo smo isključeni iz programa. No Tito mijenja protokol i inzistira da i mi dođemo na prijam u Banske dvore, a poslije nam omogućuje i odlazak u Kumrovec."³² Jedina, uvjetno, incidentna je situacija kad se Nixon srdačno pozdravio s rektorom Sveučilišta Ivanom Supekom. "U Banskim dvorima jedva ima vremena za kurtoazno predstavljanje. Ipak, posebno mi prilazi gospođa Nixon, koju je valjda netko iz pratnje upozorio tko sam, i vrlo mi se srdačno obraća manje-više kurtoaznim ljubaznim pitanjima... (...) Pitam je o dojmovima iz Zagreba i pokušavam doliti malo "političke soli", na brzinu." U bilješki Savka Dabčević navodi anegdotu da joj je poslije prišla Sabina Blažević, supruga službenog domaćina američkog predsjednika Jakova Blaževića, s pitanjem: "Zar gđa Nixon govori hrvatski?"³³ U Kumrovec se, piše Savka Dabčević Kučar, otputovalo na Titov zahtjev. "Već smo se dogovorili da – pruži li se prilika – Pero Pirker Richardu Nixonu iznese neke naše poli-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

tičke ocjene i gospodarske prijedloge." Do toga trenutka "proljećari" nisu imali prilike učiniti niti jedan potez, niti dati bilo kakvu politički obojenu izjavu. Kako se Pero Pirker u Zagreb morao vratiti nešto ranije, prilikom opraštanja s Nixonom, uz pomoć prevoditelja, u jednom je dahu rekao "Gospodine predsjedniče, žalim što nisam imao prilike reći Vam mnoge stvari koje nas Hrvate, a posebno u Zagrebu zanimaju; o industriji; o mogućnostima organiziranog dolaska više klase vaših turista u Hrvatsku, itd...". Nixon je bio iznenađen, ali "s očitom naklonošću i razumijevanjem potapše Peru Pirkeru po ramenu i kaže: 'Bit će prilike i za to, o tome će detaljno drugi razgovarati.' Zatim se okrenu prema Titu s napomenom: 'Imate dobrog sekretara Partije!'. Ostaje nejasno zašto je Pirker, koji je također bio "partijski" kadar, trebao reći glavne stvari Nixonu, a ne i ostali.

"Taj nas je posjet donekle ohrabrio, a naročito kad je R. Nixon usred Zagreba uzviknuo: "Živjela Hrvatska!" O tome je bilo mnogo nagađanja u Beogradu, a i to je bio dodatan "dokaz" upotrebljavan protiv nas kako smo željeli voditi neku od Jugoslavije odvojenu samo hrvatsku politiku!"³⁴

Miko Tripalo, član Izvršnog biroa predsjedništva SKJ i kolektivnog vodstva Federacije, u svojim se sjećanjima u vrlo kratkom odlomku osvrnuo na Nixonov posjet Jugoslaviji i Titov uzvratni posjet Sjedinjenim Državama, gdje je, po njegovu mišljenju, Tito uspio uvjeriti Washington da će strujanja iz Zagreba, ako se ne zaustave, dovesti do izravne sovjetske intervencije. "Nixonu nije bilo lako da to prihvati, jer se pored ostalog sjećao svog nedavnog posjeta Hrvatskoj i svoga govora u Banskim dvorima, što ga je završio parolama: "Živjela Hrvatska! Živjela Jugoslavija!"³⁵ Šteta što Tripalo nije napisao odakle mu podaci o tijeku pregovora u studenom 1971. u Bijeloj kući. Vjerojatno ga je, baš kao i Savku Dabčević Kučar, informirala Mirjana Krstinić, članica Saveznog izvršnog vijeća iz Hrvatske.³⁶

Tripalo o posjetu Nixona Zagrebu i njegovim odjecima donosi još svega dvije tvrdnje. Navodno je Zagebom kružio vic o jednom policajcu koji je nakon zdravice američkog predsjednika istrčao na Markov trg i uzviknuo da se Nixon izjasnio za X. plenum CK SKH. Puno su ozbiljnije optužbe koje je kasnije izricao Jure Bilić, piše Tripalo, govoreći da se Nixon za vrijeme posjeta "miješao u unutrašnje stvari Jugoslavije, podržavajući, navodno, nacionalističku grupu u rukovodstvu Hrvatske.", dok je Vicko Krstulović "kao dokaz neprijateljskih veza bivšeg zagrebačkog rektora Ive Supeka navodio da ga je Nixon tapšao po ramenu."³⁷

Jure Bilić u svojoj knjizi o 1971.³⁸ o ovome uopće ne govori.

Ivan Supek, rektor Sveučilišta u Zagrebu početkom 1970, Krstulovićeve izjave elaborira u pismu uredništvu *Vjesnika* koje navodi kao prilog knjizi vlastitih sjećanja.³⁹ "Tko je tako zlonamjerno informirao Vicka Krstulovića? Drugo, da me je 'Nixon tapšao po ramenima', može biti također vrlo zlonamjerna insinuacija. Istina, tadašnji predsjednik USA pri dočeku u Zagrebu mi je ljubazno pristupio, i to na pobudu šefa State departmenta H. Kissingera kojeg sam upoznao dok je još bio profesor Harvardskog univerziteta i dolazio na pagvaške konferencije."⁴⁰ Kissingera, za kojega krivo tvrdi da je bio šef State Departmenta, jer on je tada Nixonov savjetnik za nacionalnu sigurnost, poznao je u Zagrebu vjerojatno samo Supek. Stoga srdačna reakcija ne mora čuditi, drži Supek.

Srdačni susret Nixona i Supeka već je tada zainteresirao javnost. *Vjesnik u srijedu*, čiji je glavni urednik bio Krešimir Džeba, objavio je intervju M. Goluže sa Supekom, opremljen slikom na kojoj se jasno vidi Nixonova ruka na ramenu rektora zagrebačkog Sveučilišta. Supek je objasnio da njegovo poznanstvo s Kissingerom datira još iz 1963, kad je u Dubrovniku održana konferencija pugwashke skupine.⁴¹ Supek je, zahvaljujući Pugwashu, a tih je godina bio i član stalnog komiteta 12 članova, upoznao i Roberta McNamaru, bivšeg ministra obrane SAD-a koji je početkom sedamdesetih bio predsjednik Međunarodne banke za obnovu i razvoj. U intervjuu je samo pretpostavio da je Kissinger upozorio Nixona s kim se pozdravlja. Druga je mogućnost bila, rekao je Supek, da je njegov intervju na jednoj od američkih televizijskih postaja, dan desetak dana prije Nixonova dolaska u Zagreb, zainteresirao nekoga u administraciji. Tada je na pitanje o Nixonovu dočeku u Jugoslaviji Supek odgovorio da su veze tih dviju zemalja tradicionalne, SAD su Jugoslaviji pomagale u poratnim godinama, a to je konačno i zemlja u kojoj je "veliki broj Hrvata našao svoju drugu domovinu".⁴² Stoga nije sumnjao u topao prijam.

Dušan Dragosavac, član najužeg partijskog rukovodstva Hrvatske, protivnik "proljećara", ne spominje ni Titov put u Sjednjene Države, niti Nixonov boravak u Jugoslaviji i Zagrebu.⁴³

Jakov Blažević, bivši predsjednik Sabora SR Hrvatske, u opsežnoj monografiji *Tražio sam crvenu nit* objavio je tek sliku susreta s Nixonom.⁴⁴ Na očito pažljivo odabranoj fotografiji jasno se vidi tek dr. Vladimir Bakarić sa suprugom, Jakov Blažević, Tito i Jovanka Broz. U nekim drugim radovima Blažević niti jednom riječju ne spominje susret s Nixonom.⁴⁵

Baš kao što američki političari iz početka sedamdesetih naglasak stavljaju na Watergate, hrvatski sve promatraju kroz naočale "masovnog pokreta", odnosno "nacionalizma i kontra-revolucije", ako je riječ o strukturi koja je preživjela i prido-

nijela Karađorđevu. Jedini opsežniji prikaz Nixonova posjeta i pokušaj smještanja u širi "proljećarski" kontekst iznijela je Savka Dabčević Kučar. Svi ostali, uključujući i Miku Tripala, na događaj se osvrću kao na doista sporedan i malo važan.

NEKA HRVATSKA GLASILA O POSJETU

Vjesnik i *Večernji list* susret su pratili zajednički, koordinacijom tri ekipe novinara koji su sa sjedištima redakcija komunicirali radiopostajama. Međunarodni press centar organiziran je u Zračnoj luci Pleso, gdje je bilo postavljeno 20 teleprintera, 27 telefona i 30 pisaćih strojeva, a velike su agencije AP i UPI iz vlastitih vozila s redakcijskim sjedištima uspostavljale satelitsku vezu.⁴⁶ Samo dan nakon Nixonova posjeta, jedan od fotoreportera koji je pratio njegov boravak u Zagrebu i Kumrovcu, Zvonimir Grčman, opisao je koliko je bilo teško i uzbudljivo boriti se za dobru fotografiju.

Vjesnikova su izvješća o Nixonovu posjetu Jugoslaviji vrlo opširna. Za razliku od *Slobodne Dalmacije*, *Vjesnik* opširnije opisuje i neke druge dionice Nixonove europske turneje, posebice boravak u Italiji i Irskoj. I *Vjesnik* i *Slobodna Dalmacija* susret sa španjolskim diktatorom jedva su spomenuli. Izvještavanje *Slobodne Dalmacije* općenito je suzdržano. Članci suho, bez ikakvih komentara, prepričavaju dio konferencije za tisak u Bijeloj kući koji se odnosio na južnoslavensku dionicu Nixonova putovanja i ciljeve planiranih razgovora. *Slobodna Dalmacija* procjenjuje broj Zagrepčana koji su Nixona pozdravili na svega stotinu tisuća. Izvješća stranih agencija i reagiranja svjetske javnosti nisu uvrštena za objavljivanje. Jedini, iako posve nevažan, detalj koji nije objavljen u drugim novinama jest naglasak o Nixonovu poklonu kustosici muzeja u Kumrovcu.⁴⁷

Vjesnik (čiji je glavni i odgovorni urednik bio Milovan Baletić) neposredno pred Nixonov posjet donosi komentar o važnosti bilateralnog susreta predstavnika dviju zemalja. Tih su dana naslovnice ravnopravno zauzimale vijesti o smrti i pogrebu egipatskog predsjednika Nassera i Nixonova boravka u Beogradu, Zagrebu i Kumrovcu. Članci o posjetu američke delegacije iznimno su dugački. Prenose se zdravice izrečene prigodom prve službene večere, kao i one iz Banskih dvora. Gradska konferencija SSRNH pozvala je građane Zagreba da srdačno dočekaju gosta iz Amerike. Iako je jedan članak naslovljen *Pozdravi na zagrebačkim ulicama*, *Vjesnikovi* reporteri navode da je svega "nekoliko tisuća Zagrepčana" izašlo pozdraviti predsjednika Nixona.⁴⁸ Ceremonija dočeka u zračnoj luci opisana je vrlo detaljno (sve do navođenja boje kaputa supružnika Nixon), fotografije su jasno pokazale srdačnu atmosferu na zagrebačkim ulicama i Markovu trgu, naglašena je simbolična va-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

žnost obilaska Kumrovca itd. Međutim, sve je bez komentara, bez ijedne informacije koja bi mogla imati jasnu političku konotaciju. Dapače, hrvatsko političko rukovodstvo jedva da je spomenuto, osim u nabranjanju. Nakon završetka posjeta prenesene su reakcije američke javnosti koje je Zvonko Kristl, *Vjesnikov* dopisnik iz New Yorka, opisao kao uravnotežene i opširne.

Tada najugledniji politički tjednik VUS posjetu je posvetio jedan članak, bez posebnih komentara. Uz vrlo efektne fotografije iz Kumrovca i tekst povišenog raspoloženja u kojemu se hvalio neovisan položaj Jugoslavije i ugled njezina predsjednika, zapravo nije napisano ništa važno.⁴⁹

Nekoliko dana iza Nixonova posjeta Jugoslaviji Tito je otputovao u prvi službeni posjet Kraljevini Belgiji i Velikom vojvodstvu Luxembourg. Put je u tiskanim glasilima dobio velik prostor i pozornost, a intonacija mu je posve usporediva s naglascima razgovora Tito-Nixon. Čini se da se svaki međunarodni kontakt beogradskog establišmenta mogao vidjeti jedino kao afirmacija neovisne politike i suvereniteta socijalističke i nesvrstane Titove države, jačanja međunarodnog ugleda i slavljenja Tita kao mudrog državnika koji je nadrastao malu zemlju i provincijalno okružje iz kojega je potekao. Posjet Nixona Zagrebu bio je praćen onako kako bi se moglo očekivati. Bila je riječ o prvom posjetu jednog američkog predsjednika Hrvatskoj, ali sasvim protokolarnom, barem u službenom dijelu i prema odjeku u tisku.

TELEVIZIJA I RADIO-ZAGREB O POSJETU

Filmski materijal koji obrađuje i čuva Informacijsko-dokumentacijska služba Hrvatskog radija i televizije, a odnosi se na Nixonov posjet Zagrebu, sadrži netonske snimke raspoređene na četiri vrpce. Materijal je nemontiran, s brojnim restovima. Jedino je posebna, obrađena, emisija bez naznake autorstva o boravku u Kumrovcu sinkronizirana.⁵⁰ Radijski zapisi čuvaju se na dvije vrpce čije je trajanje 54.00 i 24.40 minuta. Oni su i komentar za netonski filmski zapis.⁵¹

Arhivirani radijski zapisi sadrže tonske priloge komentara Nixonova boravka na Markovu trgu (Saša Zalepugin nalazio se ispred, a Zvonko Letica u Banskim dvorima), posjetu Kumrovcu (komentirao je Stanko Eder), a Drago Flego bio je u zračnoj luci.⁵² Kako je na filmskoj vrpici o posjetu Kumrovcu također Ederov komentar, vjerojatno su iste novinarske ekipe izvještavale i za radio i za televiziju. Televizija Zagreb tom je prigodom angažirala čak 13 kamera od kojih je u zračnoj luci bilo 5, a po 4 u Kumrovcu i na Gornjem gradu.⁵³

Mira Boglić, televizijska kritičarka *Vjesnika*, iznimno je pohvalno ocijenila učinjeno. Čudi jedino, primijetila je, "da

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

jugoslavenska TV mreža nije prenosila ovaj informativni program", za koji su zainteresirane bile TV postaje "možemo slobodno reći, čitavog svijeta".⁵⁴ Televizijski kritičar *Vjesnika u srijedu* Zoran Zec (zapravo Fadil Hadžić koji je pisao pod tim pseudonimom) bio je puno kritičniji, posebice prema Zvonku Letici.⁵⁵

Saša Zalepugin, koji je na Markovu trgu bio okružen s oko, kako je rekao, 500 novinara, očekujući kolonu vozila najprije je davao opće informacije o posjetu. Spomenuo je za Nixona nesretnu izbornu kampanju s Kennedyjem, kada je kao glavnog krivca za poraz optužio "televizijsku šminku" na "američkoj kolor televiziji", komentirao je Zalepugin. Potom je službeni domaćin američkog predsjednika, predsjednik Sabora SRH Jakov Blažević, Nixonu rekao nekoliko riječi o povijesnom trgu.

Unutar Banskih dvora Zvonko Letica je nabrojio nazočne dužnosnike, istaknuvši tek u 23. minuti da je u dvorani nazočan i savjetnik za nacionalnu sigurnost Henry Kissinger. Miroslava Krležu i Ivana Supeka, kao i generalnog konzula SAD-a u Zagrebu Ormea Wilsona Jr., koji su prema navodima *Vjesnika* također bili u Banskim dvorima, Letica nije spomenuo.⁵⁶ Blaževićeva zdravica bila je posve protokolarna. Nixon je u svojoj pozdravnoj riječi istaknuo da je njegov posjet Zagrebu presedan, jer se nikada nije dogodilo da predsjednik SAD-a u jednoj zemlji posjećuje dva grada. Zahvalio je Titu što je inzistirao na putu. Naglasio je ponekad zlokobnu sudbinu Zagreba koji je često stradao od opsada ili bolesti, ali ga je, kao i narod, održao nikada uništeni i porobljeni duh Croatie. Posljednje su riječi ključne. Tada je Nixon uzviknuo: "Croatia will always live, Yugoslavia will always live! Živjela Hrvatska! Živjela Jugoslavija!".

Potom je Letica uglavnom naslućivao za kojim se stolom o čemu raspravlja. Savka Dapčević, Mitja Ribičič, Vladimir Bakarić i William Rogers govorili su o stranim turistima i turizmu Hrvatske. Veleposlanik Jugoslavije u SAD-u Bogdan Crnobrnja sjedio je za stolom s Tripalom, Tepavcem i Henryjem Kissingerom itd. Kamere su zujale, Nixon se našalio da je barem kiša, koju su seljaci zagrebačke regije radosno dočekali, nešto dobro što su političari donijeli. Prevoditelj tijekom prijama bio je dr. Vladimir Ivir, "poznat iz satelitskih prijenosa", komentirao je Letica. Nixon je pohvalio Ivirov engleski, pozvao ga u Washington i poklonio mu naliv-pero.

Zbog karaktera posjeta još je teže bilo "politički" komentirati posjet Kumrovcu. Prilikom ulaska u Titovu rodnu kuću kišobran je Nixonu pridržavao Budimir Leko Lončar. Na sačuvanom se filmskom materijalu jasno vidi i nekoliko sekundi duži razgovor Nixona i rektora Supeka u zagrebačkoj zračnoj luci, kao i "prijateljsko" tapšanje po ramenu.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

Analizira li se zdravica u cjelini, komentari Zvonka Letice iz Banskih dvora i ostalih novinara, šale i ugodna atmosfera domjenka, posjet Kumrovcu, teško bi se moglo zaključiti da je Nixonov posjet, pa i usklik "Živjela Hrvatska!" imao značenje makar i benigne političke deklaracije ili potpore.

IZBOR IZ TISKA HRVATSKE POLITIČKE EMIGRACIJE O POSJETU

Povjesničar i stručnjak za Hrvate u Americi dr. Jure Prpić, osim konstatacije da je to bio prvi posjet nekog američkog predsjednika "domovini hrvatskih imigranata", navodi da je Nixona u Zagrebu pozdravilo oko 300 000 oduševljenih Hrvata, a osobito srdačno "oni čija su braća živjela u Americi".⁵⁷ Točnije bi bilo ustvrditi da su Nixona srdačno pozdravili zapravo svi hrvatski građani, pa i oni koji nisu imali rodbinu u Sjedinjenim Državama.

Savka Dabčević Kučar, pišući o reakcijama emigrantskog tiska na X. sjednicu Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, na kojoj je opozvan Miloš Žanko, osoba koja je personificirala unitarizam, spominje "otvoreno pismo" dr. Branka Jelića⁵⁸ Vladimiru Bakariću. On je kritizirao politiku tadašnjih hrvatskih političara, ali i ponudio suradnju.⁵⁹ U tisku je iznio da će "dovijeka biti zahvalan za oslobođenje od strane bilo koga – zvao se on Nixon ili Brežnjev ili oba zajedno".⁶⁰ Povođom Nixonova boravka u Jugoslaviji, Jelić se otvorenim pismom obratio Savki Dabčević Kučar. Jelić je već ranije tvrdio da su Amerikanci ispitali prilike u Titovoj Federaciji i da razmišljaju o "osiguranju vodstva u Zagrebu od eventualne opasnosti od Beograda".⁶¹ Savka je sve navode i pisma ocijenila inspiriranim iz određenih središta. Kasnije je i Stane Dolanc izjavio da je jedan od najbližih Jelićevih suradnika bio agent UDBA-e. Iako bi tome problemu trebalo pristupiti posebno obazrivo, to je u cjelokupnoj literaturi koju sam imao prilike pročitati, najizravnija aluzija na moguće veće političke konotacije Nixonova posjeta Hrvatskoj. Doduše, posjet je samo jedan od brojnih povoda u borbi protiv reformski raspoloženih, "proljećarskih", hrvatskih komunista. To bi pitanje svakako zahtijevalo posebno i opsežno istraživanje.

Savka Dabčević Kučar izričito navodi da službeno glasilo Hrvatske bratske zajednice iz Pittsburga *Zajedničar* o posjeti Nixona Zagrebu uopće nije izvijestilo.⁶² Točno je, međutim, da je tjednik *Zajedničar* u brojevima od 7. i 21. listopada 1970. donio kratke članke o Nixonovu posjetu Jugoslaviji. "President Nixon was warmly received and welcomed in Beograd and Zagreb. Among his other stops, he visited Kumrovec, the birthplace of the president of Yugoslavia, Josip Broz Tito, in Croatian Zagorje."⁶³ Tekst u *Zajedničaru* donosi opće informacije o tijeku razgovora, temeljene, kako se kaže, na izvješćima

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

agencija iz Zagreba i Beograda. Veliki je prostor dan citatima iz zdravica dvaju predsjednika.

Drugi, također nepotpisani, članak predstavlja rekapitulaciju dvodnevni razgovora Tito – Nixon.⁶⁴ Spominju se destinacije koje su predsjednici obišli, glavne teme međudržavnih razgovora i donose opsežni citati iz zdravice predsjednika Nixona.

Vjesnik ujedinjenih američkih Hrvata, glasilo koje je uređivao Krunoslav Masina i čiji je antijugoslavenski i antikomunistički ton lako uočljiv, o posjetu je pisao samo neizravno. U grafički posebno naglašenom odjeljku objavljen je tekst pisma predsjednika United American Croats Mire Gala i brzojav petnaest američkih Hrvata predsjedniku Richardu Nixonu i Generalnom konzulatu SAD-a u Zagrebu.⁶⁵ U pismu Gal Nixonu želi uspješnu europsku turneju, pozdravlja njegovu brigu za prostor Sredozemlja u kojem su Sovjeti posljednjih godina sve agresivniji. "Our feelings, however, are mixed regarding your decision to visit Yugoslav's dictator, Tito, who has only often expressed his contempt for the United States of America..."⁶⁶ Jugoslavenske su vlasti u kontroliranom tisku i Nixona opetovano nazivale imperijalistom, agresorom, masovnim ubojicom, ratnim huškačem, pa je tim ironičnije da se sada Tito još jednom okreće Washingtonu sa željom kupnje oružja. Pitanje je protiv koga će režim upotrijebiti to oružje u zemlji do čijeg diktatorskog režima "Croatian people, especially, are suffering the worst type of indignity and enslavement."⁶⁷ Ton telegrama Nixonu, objavljenog u istom broju glasila, posve je drukčiji. Njegovi su potpisnici, koji su bili uvjereni da govore u ime većine američkih Hrvata, čini se po intonaciji pisma, za planiran put u Zagreb saznali neposredno prije Nixonova odlaska.⁶⁸ U početku su među njima postojale određene ograde glede Nixonova posjeta Titu. Međutim, američki Hrvati "are welcoming you to Zagreb, the capital of Croatia. We regard your visit to Zagreb as a tribute to the Croats Nation, a million of whose descendants live here in the United States. We are convinced that your decision to come to Zagreb constitutes, at least, an implicit recognition that the Croats are an important factor in Southern Europe, and that they are a distinct people, with the prerogatives of a Nationhood that cannot be ignored by the United States Policy. We wish you a most pleasant and happy stay among the Croats people."⁶⁹

Već iz ova dva lista jasno se može zaključiti da hrvatska emigracija u Sjedinjenim Državama očito nije imala nikakvu ulogu niti utjecaj na administraciju predsjednika Nixona u njegovoj namjeri da posjeti Zagreb. *Zajedničar* je doista vrlo hla-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

dno, bezlično, popratio Nixonov posjet Jugoslaviji, zadržavajući se na suhom, ali ne i nesklonom, izboru agencijskih izvješća. Vrlo kratak članak koji je iz *Daily Newsa* prenio *Vjesnik ujedinjenih američkih Hrvata* nije tako hladan, već obiluje napadima na Tita.⁷⁰ Međutim, riječ je o pukom komentaru već obavljenog putovanja.

IZVJEŠĆA TANJUGOVIH DOPISNIKA IZ SVIJETA

U *Vjesnikovoj* dokumentaciji čuvaju se opsežni bilteni s izvješćima TANJUG-ovih dopisnika iz svijeta⁷¹ o političkom značenju i tijeku Nixonova posjeta Beogradu i Zagrebu. Kad bi se prosuđivalo isključivo na temelju tih tekstova, članak o posjetu američkog predsjednika Zagrebu i Kumrovcu bilo bi nemoguće napisati! Naime, taj se dio turneje spominje samo usput ili uopće ne. Stoga se bez izravnog uvida i analize u strana glasila ne može objasniti paradoks da je golem broj stranih dopisnika pratio američkog i jugoslavenskog predsjednika tijekom njihova boravka u Hrvatskoj, a da, implicira TANJUG, zapravo ništa ili ništa važno nisu napisali.

TANJUG-ov dopisnik iz Rima, pozivajući se na *Il Giornio* javio je 29. rujna da u Beogradu nisu predviđeni nikakvi kontakti s narodom, među ostalim i zbog mogućih antiameričkih studentskih demonstracija.⁷² Tijekom boravka Nixon se treba uglavnom kretati helikopterom, a tek u Zagrebu bi mu se pružila "jedina prilika da automobilom prođe grad", javljano je iz Rima.

O bilateralnim razgovorima, ozračju pregovaranja i dočeku u Beogradu opširno su izvještavale sve zapadne agencije. Moskva je tek s jednom rečenicom objavila Nixonov put na jugoistok Europe. Gotovo svi zapadni listovi naglasili su kako je doček u Beogradu bio suzdržan i ljubazan, ali daleko od jasne demonstracije oduševljenja iz Bukurešta. Titova, protokolom neplanirana odluka da se ipak pridruži Nixonu i tijekom drugog dana putovanja, u većini je zemalja ocijenjena kao odavanje osobite časti za gosta i pomirbenim potezom nakon oštih riječi o američkoj upletenosti u Indokini. Začudno je s koliko se malo interesa komentirao odlazak u Zagreb i Kumrovec. Tek su britanske novine, ako je suditi po TANJUG-ovim izvješćima, detaljnije usporedile doček u Beogradu i Zagrebu. *Guardian*, *Daily Mail* i *Daily Express* pisale su o spontanijem i srdačnijem dočeku u glavnom gradu Hrvatske. *Daily Telegraph* u posebnoj je članku opisao posjet Kumrovcu, ali se u izvješću TANJUG-a ne donose detalji. Neke američke agencije pisale su o televizijskim prilogima zagrebačke televizije, gdje se dobro raspoloženi Nixon srdačno rukovao s građanima, dodajući da je u životu vidio velike skupine ljudi, ali još nikada ovoliko kišobrana.

NEKA AMERIČKA GLASILA O POSJETU

Sjedinjene Američke Države jedna su od rijetkih zemalja u svijetu u kojoj, s iznimkom dnevnika *USA Today*, ne postoji nacionalni dnevnik, novine koje pišu o zbivanjima u čitavoj državi. Utjecajni *New York Times*, *Washington Post* itd. ponajviše su vezani uz gradove u kojima izlaze. Zbog tradicije i velike cirkulacije, *New York Times* se drži jednim od najutjecajnijih tiskovnih glasila.⁷³ Izvještavanje i komentare o Nixonovu putu u Europu analizirao sam na primjeru njujorškog dnevnika i tjednika *Time International* i *Newsweek*.

Da se svi detalji putovanja nisu znali razmjerno dugo, potvrđuje i pisanje *Newsweeka* koji je pisao da se osim Beograda očekuje put na "Titov privatni otok Brijuni, nedaleko od Pule na Jadranu".⁷⁴

Članak dopisnika *New York Timesa* iz Jugoslavije Alfreda Friendlya Jr. datiran s 29. a objavljen 30. rujna 1970, opsežno i pozitivno analizira prilike u bivšoj Federaciji. Uz pohvale reformama i tržištu koje u komunističkoj Jugoslaviji najviše nalikuju zapadnim zemljama, natuknuo je da postoje sukobi interesa između jugoslavenskih naroda različitih religija, dodajući kasnije očite razlike između nerazvijenih republika i trostruko bogatijeg sjeverozapada. U čitavoj seriji članaka koji su slijedili u idućih nekoliko dana, uključujući i opis boravka u Zagrebu, iz *New York Timesa* bi se teško zaključilo da je Zagreb, "industrijski grad u sjeverozapadnom dijelu Jugoslavije",⁷⁵ bio glavni grad jedne jugoslavenske federalne jedinice. U kratkoj biografiji maršala Tita navodi se da je rođen u "selu nedaleko od Zagreba, najvećeg grada Hrvatske", a da se za vrijeme Prvog svjetskog rata borio u "hrvatskoj regimenti" vojske Austro-Ugarske.⁷⁶ Nixonove pohvale građanima koji su ga došli pozdraviti posebno su se odnosile na Zagrepčane koji su nadmašili "rezerviranu ljubaznost mase" u Beogradu. Titu je tada Nixon izgovorio često citiranu rečenicu da je u životu vidio puno ljudi, ali nikada ovoliko kišobrana. Slično je bilo i za vrijeme gotovo dva sata dugačke vožnje do Kumrovcu.⁷⁷ Kasniji komentari navodili su da je doček u Zagrebu bio jedini topao i entuzijastičan doček koji je Nixon imao tijekom cjelokupnog putovanja Europom.⁷⁸

Zbroji li se sve vrijeme koje su Tito i Nixon proveli zajedno, komentirao je *Newsweek*, riječ je o razdoblju bez prese-dana koje je predsjednik Nixon u tako kratko vrijeme proveo sa stranim državljanikom. Broza je, navodno, impresionirala želja njegova gosta da posjeti Kumrovec i izjava predsjednika SAD-a da bi to mjesto trebalo staviti na zemljopisnu kartu. *New York Times* krivo je izvijestio da je predsjednik Tito u Zagreb doletio Nixonovim zrakoplovom *Air Force One*, što je također trebao biti dokaz posebne naklonosti, budući da "Mr.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

Tito" nikada ranije po vlastitoj zemlji nije putovao u stranim letjelicama.⁷⁹ Ova tvrdnja nije točna. Brozovi su u Zagreb doputovali oko 13.30 h posebnom jugoslavenskom karavelom. Točno je samo da su se u Beograd vratili zajedno s Nixonovima.⁸⁰

Markov trg, pisao je *New York Times*, sveto je mjesto "hrvatskom nacionalizmu", jer je tamo (a riječ je o krivoj dataciji) "1594. godine spaljen Matija Gubec", predvodnik seljačkog ustanka protiv "mađarske vlasti".⁸¹ Što se događalo u Banskim dvorima i s kim se sve Nixon susreo, u *New York Timesu* niti riječi. Slično je i u dva vodeća američka tjednika.

Osnovne teme razgovora, pa tako i najveći dio izvješća, bila je bilateralna suradnja, stanje na Bliskom istoku i prilike u Sovjetskom Savezu i njegovim satelitima. Jugoslaviji je bilo važno dati znak Moskvi da Beograd nije jedna od lokacija na koju bi se, u svjetlu intervencije u Čehoslovačkoj, mogla primijeniti Brežnjevljeva doktrina. Često se isticao Brozov pragmatizam i izbor dočeka živog predsjednika, nego odlazak na pogreb preminulom prijatelju, egipatskom vođi Gamalu Naseru.

ZAKLJUČAK

Hrvatska je već od druge polovice šezdesetih, a posebice početkom sedamdesetih godina sve glasnije izražavala nezadovoljstvo političkim i gospodarskim rješenjima u jugoslavenskoj Federaciji. Isticani su vlastiti gospodarski potencijali, nepravičan devizni režim, a republički i partijski vrh u Zagrebu postajao je sve manje osjetljiv na izražavanje nacionalnih osjećaja. Potrebu drastičnijih političkih (kad već ne i gospodarskih) promjena uviđali su i vrhovi Federacije. U tome se svjetlu, primjerice, mogu promatrati Titovi prijedlozi o stvaranju kolektivnog šefa države, pa i kasniji ustavni amandmani.

Od Nixonova posjeta Zagrebu i Kumrovcu proteklo je tridesetak godina. Posjet je američkog predsjednika potrajao svega nekoliko sati. Vrlo je vjerojatno da bi se u "normalnim" prilikama toga protokolarnog posjeta Hrvatskoj nakon toliko godina malo tko sjećao. Međutim, činjenica je da su mnogi koji su tada bili dosta "zreli" jasno zapamtili Nixonov usklik "Hrvatska će uvijek živjeti! Živjela Hrvatska!" i vidjeli ga kao znak podrške ondašnjem hrvatskom rukovodstvu i narodu. Iako je američki predsjednik iza ovih rečenica istim riječima ("Jugoslavija će uvijek živjeti! Živjela Jugoslavija!") podržao i saveznu državu, one su se često zaboravljale.

Analiza nedavnih povijesnih događaja iznimno je teška. Dokumenti koji se čuvaju u različitim institucijama su ili neobrađeni ili još uvijek tajni, tako da se istraživač mora zadovoljavati drugorazrednim izvorima. Njihova je pouzdanost, baš kao i pouzdanost ljudskog sjećanja, vrlo dvojbeni. Sveje-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

dno, kombiniranje reprezentativnih i različitih drugorazrednih izvora može ponuditi određena rješenja i barem pojasniti neke povijesne epizode. Iako prilikom pisanja ovoga rada nisam sustavno intervjuirao svjedoke⁸² događaja od 1. listopada 1970, zanimljivo je koliko "sjećanja" nije izdržalo potvrdu dostupne, sekundarne, građe. Buduća će istraživanja, osobito nakon otvaranja arhiva i sustavnih razgovora s akterima tih zbivanja, svakako moći ponuditi jasniju sliku događaja.

Na temelju pregledanih dnevnih i tjednih novina, elektronskih zapisa, memoarske građe i uvida u glavne smjernice vanjske politike SAD-a, bez velikog se straha može zaključiti da je Nixonov posjet Zagrebu bio doista protokolaran i teško bi se u njemu mogle pročitati političke konotacije. Nesvrstana Jugoslavija je Americi trebala. Ona je i dalje zatvarala Sovjetima izlaz na Sredozemlje i predstavljala ideološki izazov satelitima, a to su bili razlozi koji su ponukali još Trumanovu administraciju da priskoči u pomoć ostraciranom Brozu 1948. Broz je nedvojbeno imao određen međunarodni ugled i rado je vršio posredničke misije među velikim silama. Opasnost da će zbog Naserove smrti čitava Nixonova europska turneja biti dovedena u pitanje, zorno pokazuje da je Titovo poznavanje, pa i određen utjecaj (unatoč glasinama) na Nasera, bio visoko cijenjen.

Sjedinjene Države nisu mogle biti sklone naglim zaokretima koji bi narušavali postignutu ravnotežu supersila. U globalnoj politici Kairo, Bruxelles ili Beograd, a još manje Zagreb, nisu bili posebno važni. Svijetom se upravljalo na osovini Moskva-Washington. Od američke se administracije zato najviše mogla očekivati oprezna i suzdržana potpora težnjama za demokratizacijom u jugoslavenskom društvu, sve dok to nije ugrožavalo "više" ciljeve. Ako je američka administracija takve težnje prepoznala u ondašnjem hrvatskom društvu, tek tada bi se moglo zaključiti da je Nixon imao posebnu misiju prigodom posjeta Zagrebu.

Slijed bi zaključivanja, doduše, mogao biti i ponešto drukčiji. Predsjednik Nixon učinio je presedan i prvi je put prigodom boravka u jednoj zemlji (Jugoslaviji), posjetio, uz prijestolnicu, još jedan grad. Odredište je bilo Zagreb i to Banski dvori, mjesto iz kojega se Hrvatskom, formalno barem, vladalo. Tamo je izrečena i slavna zdravica. Čak bi se i posjet jednom od "svetih" jugoslavenskih mjesta, Kumrovcu i odavanje osobne počasti Titu, mogao shvatiti i kao podsjećanje Brozu da je tako velik i cijenjen političar baš zbog pripadnosti prostoru i narodu iz kojega je potekao. Tako je, uz nesumnjivu potporu opstanku i jedinstvu Jugoslavije, podržano i prolječarsko čelništvo SR Hrvatske koje je tražilo povoljniji položaj za vlastitu republiku.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

Takvo se tumačenje, barem za sada, ne može poduprijeti dostupnim, sekundarnim izvorima. Teško bi mu išla u prilog i činjenica da je ubrzo nakon uzvratnog posjeta Washingtonu, krajem 1971, Broz sazvao za "proljećare" kobni sastanak u Kačadordevu.

Povijest obje jugoslavenske države prepuna je kratkih rezova, ustupaka i povlačenja. Domišljanja poput onih koja drže da je Broz likvidirao proljećare da bi kasnije njihove ideje mogao ugraditi u novi Ustav iz 1974, za sada su, bez potvrde u izvorima, isuviše smjele.

Na osnovi analizirane građe, Nixonovih memoara, njegove retorike u Skupštini Srbije, gdje je tepao najbrojnijem jugoslavenskom narodu, teško bi se uskliku "Živjela Hrvatska!" moglo pridati veće značenje od obične kurtoazije. Sve drugo, uključujući i "kolektivno sjećanje" i tekstove koji su se pojavili posljednjih godina, moglo bi se okarakterizirati engleskim izrazom "wishful thinking".

BILJEŠKE

* (Posebnu zahvalnost za izradu ovoga članka dugujem dr. Ivanu Čizmiću, znanstvenom savjetniku.)

¹ Richard Nixon je od 2. do 3. kolovoza 1969. boravio u službenom posjetu Rumunjskoj, kao prvi američki šef države koji je posjetio jednu komunističku zemlju. Richard Nixon, *The Memoirs of Richard Nixon*, Touchstone, USA 1990. (Dalje: Nixon, *Memoirs*.)

² Jugoslavija je bila drugo Nixonovo odredište. Najprije je posjetio Rim i Vatikan. Potom se, prenočivši na nosaču zrakoplova Saratoga, iz Napulja uputio u Beograd. Nakon Beograda, Zagreba i Kumrovcu, Nixon je otputovao u Španjolsku, Englesku i Irsku. Iako je posjet Engleskoj trajao svega pet sati, Nixon se susreo s novim britanskim premijerom Edwardom Heathom i kraljicom Elizabetom II. u njegovoj rezidenciji u Chequersu. H. R. Haldeman, *The Haldeman Diaries, Inside the Nixon White House*, Berkley Books, USA 1995, 237 – 240. (Dalje: Haldeman, *Diaries*.) i *Newsweek*, 12. listopada 1970, 26.

³ Vidjeti *Vjesnikovu* rubriku "Stajališta" od 29. travnja, 3, 6. i 31. svibnja, 10. lipnja 1994. i odličan članak Josipa Šentije "Sjećanje na Richarda Nixona" objavljen u *Danasu* 17. svibnja 1994. (Vjesnikova dokumentacija.)

⁴ William H. Chafe, *The Unfinished Journey, America Since World War II*, Oxford University Press, 1995, 392 – 393. (Dalje: Chafe, *Unfinished Journey*.)

⁵ H. R. Haldeman, *The Haldeman Diaries, Inside the Nixon White House*, Berkley Books, USA 1995. (Dalje: Haldeman, *Diaries*.) i *Newsweek*, 12. listopada 1970, 26.

⁶ Seyom Brown, *The Faces of Power*, Columbia University Press, New York 1994, 213 – 214. (Dalje: Brown, *Power*.)

⁷ Isto, 356.

⁸ Kenneth W. Thompson, *Traditions and Values in Politics and Diplomacy*, USA 1992, 289.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

⁹ Norton, Katzman, Escott, Chudacoff, Paterson, Tuttle, *A People and A Nation, A History of the United States*, USA 1994, 975. (Dalje: *A People and A Nation*.).

¹⁰ *A People and A Nation*, 975.

¹¹ Dušan Bilandžić, *Historija SFRJ, glavni procesi 1918 – 1985*, Školska knjiga, Zagreb 1985, 270.

¹² *A People and A Nation*, 974.

¹³ U. S. Foreign Policy for the 1970's, *A Report to the Congress by Richard Nixon, President of the United States*, February 18, 1970, 273 – 332. (Dalje: *Foreign Policy Report*.).

¹⁴ Henry Kissinger, *Diplomacy*, Touchstone, USA 1994, 711. (Dalje: Kissinger, *Diplomacy*.).

¹⁵ *Foreign Policy Report*, 285, 323, 325 – 326.

¹⁶ Kissinger, *Diplomacy*, 704 – 705.

¹⁷ *Nixon u Jugoslaviji 1970*. Publikacija nije datirana.

¹⁸ Haldeman, *Diaries*, 241.

¹⁹ Nixon, *Memoirs*, 488.

²⁰ Henry Kissinger, *Memoari*, svezak I, Vjesnikova press agencija/Mladost, Zagreb 1981, 169. (Dalje: Kissinger, *Memoari*.)

²¹ Zhou Enlai (1898-1976), kineski političar. Studirao u Parizu gdje osniva Kinesku komunističku omladinsku organizaciju. Politički komesar Crvene armije, sudionik Dugog marša, pregovarač i posrednik u razgovorima s Kuomintangom i SAD-om, član Politbira i Sekretarijata Centralnog komiteta Komunističke partije Kine. Od 1949. pa do 1958. zamjenik predsjednika Narodno-revolucionarnog vijeća Središnje narodne vlade i ministar vanjskih poslova. Od tada do smrti 1976. predsjednik Državnog vijeća NR Kine.

²² Kissinger, *Memoari*, sv. I, 733.

²³ Kissinger, *Diplomacy*.

²⁴ Isto, 563 – 565.

²⁵ "Doista, šteta jer su ulice bile preplavljene i ljudi vrlo srdačni, unatoč pljusku. Bio bi krasan prizor da smo stali u sredini i da su dopustili ljudima prići. Predsjednik je zaista bio razočaran jer nisu." Haldeman, *Diaries*, 239.

²⁶ "Zatim, poslije čudnog, malog domijenka u Zagrebu morali smo se odvesti do Titova rodnog mjesta, jer je vrijeme bilo ružno za helikoptere. Sat vremena vožnje u jednom smjeru. Tito se vozio s P(redsjednikom), što nije bilo tako loše, ali dva su hrvatska vođe uskočila, također, bez prevoditelja. Morala je biti potpuna katastrofa, iako nije izgledalo da ga je posebno smetalo." Isto.

²⁷ Zanimljivo je pismo koje je tada kao kandidat Republikanske stranke za predsjednika SAD-a Richard Nixon uputio Hrvatsko-američkoj akademiji u New Yorku 28. listopada 1960. Nixon je čestitao Dan hrvatske nezavisnosti, naime 29. listopada 1918, kad je u Hrvatskom saboru razvrgnuta zajednica s Habsburgovcima i proglašena Država Slovenaca, Hrvata i Srba. "Ponos koji vi, članovi Akademije, osjećate za tradicionalne hrvatske političke ideale slobode i demokra-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

cije dijele mnogi od nas. Taj ponos daje snagu borbi Amerike protiv tiranskih snaga komunizma i za izgradnju mira diljem svijeta." Jure Prpić, *Hrvati u Americi*, Zagreb 1997, 336. (Dalje: Prpić, *Amerika*.)

²⁸ Isto, 336.

²⁹ Savka Dabčević Kučar, *71 hrvatski snovi i stvarnost*, Interpublic, Zagreb 1997. (Dalje: Dabčević Kučar, *Hrvatski snovi*.)

³⁰ Isto, 604 – 605.

³¹ INDOK HRT-a, Arhiva Hrvatskog radija, DG-2229, IP-807, komentator Zvonko Letica.

³² Dabčević Kučar, *Hrvatski snovi*, 605.

³³ Isto, 823.

³⁴ Isto, 606.

³⁵ Miko Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, Globus, Zagreb 1990, 179. (Dalje: Tripalo, *Hrvatsko proljeće*.)

³⁶ Dabčević Kučar, *Hrvatski snovi*, 606.

³⁷ Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, 179.

³⁸ Jure Bilić, *71, koja je to godina?*, Zagreb 1990.

³⁹ Ivan Supek, *Krivovjernik na ljevici*, Globus 1992, 296. (Dalje: Supek, *Krivovjernik*.) Knjiga je nastala još 1972, dovršena sedam godina iza toga, a prvi put tiskana 1980. u nakladi *British-Croatian Society*.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ *Vijesnik u srijedu*, jugoslavenski informativni tjednik, 28. listopada 1970, br. 965, str. 9. (Dalje: *VUS*.) Po kanadskom mjestu Pugwash, u kojem je održan prvi sastanak najuglednijih svjetskih intelektualaca koji su se zalagali za mir i međunarodno suradnju, nazvana je čitava grupa čiji su duhovni utemeljitelji bili nobelovci Einstein i Russell. Organizacija je posredovala između DR Vijetnama i Sjedinjenih Država za vrijeme rata u Vijetnamu itd.

⁴² *VUS*, 28. listopada 1970, br. 965, str. 9.

⁴³ Dušan Dragosavac, *Zbivanja i svjedočenja*, Globus, Zagreb 1985.

⁴⁴ Jakov Blažević, *Tražio sam crvenu nit*, Zagreb 1976, 404.

⁴⁵ Jakov Blažević, *Suprotstavljanja... i ljudi. Za novu Jugoslaviju po svijetu*, Zagreb 1980.

⁴⁶ *Vjesnik*, 2. listopada 1970.

⁴⁷ *Slobodna Dalmacija*, 2. listopada 1970. (Glavni i odgovorni urednik SD-a bio je Hrvoje Baričić, a direktor kuće Marin Vukman.) Kustosica, baš kao i prevoditelj Vladimir Ivir i dvoje pionira na Plesu od Nixona su dobili pera s ugraviranim imenom američkog predsjednika.

⁴⁸ *Vjesnik*, 2. listopada 1970.

⁴⁹ *VUS*, 7. listopada 1970, br. 982, str. 10 – 13. (Naslov reportaže je Nixon u Kumrovcu, fotografije su Zvonka Grčmana i Mladena Tudora, dok je autor popratnog teksta Lj. Dorić.)

⁵⁰ Brojevi vrpca su T-28/168 i H-1206, INDOK HRT-a.

⁵¹ INDOK HRT-a, Arhiva Hrvatskog radija, DG-2229, IP-807 i DG-2230, IP-929. Materijal Arhiva Hrvatske televizije je netonski, raspoređen na četiri vrpce T-28/168 i H-1206.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

⁵² Dvije vrpce s tonskim zapisom označene su brojevima DG-2229, IP-807 (trajanje 54. 00 minute) i DG-2230, IP-929 (trajanje 24.40 minute), Arhiva Hrvatskog radija.

⁵³ *Vjesnik*, 2. listopada 1970.

⁵⁴ Isto, 5. listopada 1970.

⁵⁵ *VUS*, 14. listopada 1970, br. 963, str. 53. (Rubrika TV inkognito.)

⁵⁶ *Vjesnik*, 2. listopada 1970.

⁵⁷ Prpić, *Amerika*, 337.

⁵⁸ Branko Jelić (1905-1972), hrvatski političar. Još od studentskih dana aktivan je član pravaške mladeži. Iz Kraljevine SHS emigrira krajem 1928, a u Sjedinjenim Državama osniva organizacije Hrvatskog domobrana. Tijekom Drugoga svjetskog rata nalazio se u britanskom zatočeništvu. Poslije živi u Ujedinjenom Kraljevstvu, a od 1949. u Saveznoj Republici Njemačkoj, gdje 1950. osniva Hrvatski narodni odbor i počinje izdavati novine Hrvatska država. *Hrvatski leksikon*, sv. I, Naklada Leksikon d. o. o., Zagreb 1996.

⁵⁹ Dabčević Kučar, *Hrvatski snovi*, 160.

⁶⁰ Isto, 181.

⁶¹ Isto, 509.

⁶² Isto, 580.

⁶³ *Zajedničar*, Wednesday, October 7, 1970, Pittsburgh, PA, volume 65, No. 38, Yugoslavia Gave President Nixon A Warm Welcome, 2. Na osmoj stranici isti je članak objavljen na hrvatskom jeziku.

“Predsjednik je Nixon toplo dočekan i pozdravljen u Beogradu i Zagrebu. Između drugih mjesta gdje se zaustavio, posjetio je Kumrovec, rodno mjesto predsjednika Jugoslavije Josipa Broza Tita, u Hrvatskom zagorju.”

⁶⁴ *Zajedničar*, October 21, 1970, vol. 65, No. 40, President Nixon's Visit To Yugoslavia, 2.

⁶⁵ *Vjesnik Ujedinjenih Američkih Hrvata*, br. 42-43, god. 11, Krunoslav Masina ur., New York City, prosinac 1970, Pismo predsjedniku SAD, Telegram Nixonu, 12. Jedino su naslovi dopisa dani na hrvatskom jeziku.

⁶⁶ Isto. “Međutim, naši su osjećaji podijeljeni u svezi s vašom odlukom da posjetite jugoslavenskog diktatora Tita, koji je često izražavao svoje omalovažavanje Sjedinjenih Američkih Država...”

⁶⁷ Isto. “... posebno hrvatski narod trpi od najgoreg tipa poniženja i podjarmljenosti.”

⁶⁸ Isto. Neki od potpisnika brzojava bili su Bogdan Radica, Mate Meštrović, N. Rusinović, A. Belic, D. Duisin, S. Vujica itd.

⁶⁹ Isto. “Držimo vaš posjet Zagrebu, glavnom gradu Hrvatske, kao znak pažnje hrvatskom narodu, milijunu onih čiji potomci žive ovdje u Sjedinjenim Državama. Uvjereni smo da vašu odluku da otputujete u Zagreb, čini, barem implicitno priznanje da su Hrvati važan faktor u Južnoj Europi, i da su poseban narod, s prerogativima državljanstva koju politika Sjedinjenih Država ne može ignorirati.”

⁷⁰ Isto, 29.

⁷¹ Redovita su javljanja novinara iz Sjedinjenih Država, Velike Britanije, Italije, Francuske, Grčke, skandinavskih zemalja, ponekad Meksika i Indije.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

⁷² Njemački Die Welt i švedski Expressen objavili su 1. listopada da su, uz drastične sigurnosne mjere svi arapski studenti u Beogradu stavljeni u kućni pritvor, a jedna skupina od oko 300 ljudi privremeno je iseljena iz Beograda.

⁷³ Tim Hames/Nicol Rae, *Governing America*, Manchester University Press, USA 1996.

⁷⁴ *Newsweek*, 28. rujna 1970.

⁷⁵ *New York Times*, 2. listopada 1970. Valjalo bi napomenuti da se u nekim kasnijim člancima jasno navodi da je, primjerice, u Zagrebu prvi put objavljena ideja Josipa Broza (21. rujna) da se formira kolektivno rukovodstvo države bila komentirana napetostima između povijesno suprotstavljenih sjeverozapadnih republika Hrvatske i Slovenije prema centralističkoj i dominirajućoj Srbiji itd. Isto, 5. listopada 1970.

⁷⁶ Isto, 2. listopada 1970.

⁷⁷ Je li vožnja do Kumrovcu trajala jedan ili dva sata, doista nije važno. Zanimljivo je da se izvješća dva sudionika putovanja, novinara i šefa Nixonova ureda Haldemana toliko razlikuju. Do Kumrovcu automobilom treba manje od 120 minuta vožnje. (Vidi stranice 6 i 7).

⁷⁸ Isto, 4. listopada 1970. O entuzijazmu ljudi koji su došli pozdraviti Richarda Nixona, nemjerljivo s drugim destinacijama, koji je doživio u Hrvatskoj piše i *Newsweek* od 12. listopada 1970.

⁷⁹ Isto, 4. listopada 1970. (Članak je potpisao Robert B. Semple, Jr.)

⁸⁰ *Slobodna Dalmacija*, 2. listopada 1970.

⁸¹ *New York Times*, 2. listopada 1970. Čini se da je dopisnik uglednog američkog dnevnika puno slabije svladao osnovne činjenice iz prošlosti Zagreba u odnosu na predsjednika Nixona koji je svoje poznavanje pokazao u Banskim dvorima. Naime, buna hrvatskih i slovenskih seljaka nije bila usmjerena protiv mađarske vlasti. Matija (Ambroz) Gubec pogubljen je 1573, a ne 1594. godine.

⁸² Razgovori koje sam obavio sa Savkom Dabčević Kučar i Dragutinom Haramijom, nekim od televizijskih snimatelja koji su pratili Nixonov posjet, zaposlenima u ondašnjem konzulatu Sjedinjenih Država, ne mogu se držati sustavnim, unatoč određenih objašnjenja.

What Did Nixon's Exclamation "Long Live Croatia" Mean?

Tvrtko JAKOVINA
Faculty of Philosophy, Zagreb

Richard M. Nixon was the first American president to visit Yugoslavia (September 30 to October 2, 1970). During his two-day stay with Tito, Nixon also visited the Croatian capital – Zagreb and Kumrovec, the birthplace of Josip Broz. The decision to visit another city during his official stay in Belgrade was unprecedented. In the early seventies Croatian society was increasingly demanding the democratization of relations within the Yugoslav Federation, more favourable

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 2-3 (40-41),
STR. 347-371

JAKOVINA, T.:
ŠTO JE ZNAČIO...

economic relations etc. During the reception prepared by the Croatian officials the President of the United States exclaimed "Long live Croatia!", which caused many to interpret this courteous phrase (forgetting that the exclamation "Long live Yugoslavia!" immediately ensued) and the visit itself as unequivocal support of Croatian endeavours. In the text, the author analyses the course of the American President's visit and the relevant features of American foreign policy based on accessible, secondary data (from Croatian and American daily and weekly newspapers, electronic recordings and memoirist writing). Although insight into these for the time being inaccessible archival materials will shed more light on the event, based on the existing data it would be hard to attribute a deeper political meaning or Croatophile attitude to Nixon's visit to Croatia.

Was bedeutete Nixons Ausruf: "Es lebe Kroatien!"?

Tvrtko JAKOVINA
Philosophische Fakultät, Zagreb

Richard M. Nixon war der erste US-Präsident, der zu einem Staatsbesuch nach Jugoslawien kam (30. September – 2. Oktober 1970). Im Rahmen seines zweitägigen Aufenthalts beim jugoslawischen Staatspräsidenten Tito traf Nixon auch in der kroatischen Hauptstadt Zagreb sowie in Titos Geburtsort Kumrovec zu einem kurzen Besuch ein. Der Entschluß, im Rahmen des in Belgrad vorgesehenen Staatsbesuchs eine weitere Stadt zu besuchen, war ein Präzedenzfall der amerikanischen Diplomatie. – In der kroatischen Gesellschaft wurden zu Beginn der 70er Jahre immer mehr Stimmen laut, die eine Demokratisierung der Verhältnisse innerhalb der jugoslawischen Föderation, eine Lockerung der wirtschaftlichen Beziehungen usw. forderten. Als der US-Präsident auf einem Empfang bei den führenden kroatischen Politikern "Es lebe Kroatien!" ausrief, glaubten viele, daß daraus wie auch aus dem Besuch in Zagreb selbst mehr als nur eine höfliche Geste herauszulesen und der Vorfall vielmehr als unmißverständliche Gunstbezeugung für die demokratischen Bestrebungen Kroatiens zu deuten waren. Aufgrund der verfügbaren, sekundären Quellen (kroatische und amerikanische Tages- und Wochenzeitungen, elektronische Aufzeichnungen und Memoiren) analysiert der Verfasser den Verlauf des Staatsbesuchs von Präsident Nixon sowie relevante Eigenschaften der US-Außenpolitik. Wenn auch eine klarere Perspektive dieser Ereignisse erst durch die Einsicht in bislang nicht zugängliches Archivmaterial möglich sein wird, so kann aufgrund der behandelten Quellen doch gesagt werden, daß dem Nixon-Besuch in Kroatien wohl kaum eine tiefere politische Bedeutung oder gar Kroatophilie beizumessen ist.